

Turvakodit Suomessa

TERHI LAINE

Vuodenvaihteessa kauppakeskus Sellon joukkomurha nosti julkiseen keskusteluun lähestymiskielon käytännön valvontaan liittyvät puutteet ja sen tosiasian, että lähisuhdeväkivallan uhrin turvallisuutta ei aina pystytä takaamaan. Tapauksen myötä on puhuttu myös maahanmuuttajien oleskeluluvista, aselupakäytännöistä ja poliisin roolista. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat sosiaalipalvelut ovat olleet vähemmän esillä.

Kokonaiskuva turvakotipalveluista on hajanainen ja epäselvä. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset tuottavat turvakotipalveluja. Jotkut kaupungit ylläpitävät turvakoteja ja turvakoti-paikkoja voi olla yksityisten lastenkotien yhteydessä. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhri voi hakeutua kriisikeskukseen ja nuori henkilö nuorten turvataloon. Kattavaa rekisteriä tai tietoa palveluista ei ole, joskin Ensi- ja turvakotien liitto tuottaa tietoa sen jäsenyhdistysten ylläpitämistä turvakodeista.

Suomi on allekirjoittanut Yhdistyneiden kansakuntien Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen. YK:n määräaikaisraportin mukaan lähisuhde- ja perheväkivallan määrä on Suomessa suuri ja turvakotipalvelut ovat riittämättömiä suhteessa ongelman laajuuteen (United Nations 2008). Suomessa poikkihallinnollisessa Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa (Sisäasianministeriö 2008) on määritelty tavoitteet ja toimenpiteet koskien muun muassa väkivallan vähentämistä, kodin turvallisuuden lisäämistä sekä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen turvallisuutta. Sosiaali- ja terveystieteiden vastuulla oli laatia selvitys turvakotien nykytilasta ja toiminnasta¹(Laine 2010).

Tässä analyysissä kuvataan ensin suomalaista turvakotijärjestelmää kansainvälisessä kontekstissa ja määritellään turvakotikäsitteistöä. Sen jälkeen kerrotaan turvakotien määrästä, sijainnista, rahoituksesta, toiminnasta ja asiakkaista. Tiedot perustuvat turvakodeille lähetetyn kyselyn vastauksiin. Näkökulmana on lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat palvelut, jolloin tarkastelun ulkopuolelle rajautuvat väkivallan tekijöille tarjottavat toimintamuodot.

Suomen turvakotijärjestelmä poikkeaa muista maista

Turvakotipalveluiden historia on varsin lyhyt verrattuna moneen muuhun sosiaalipalveluun. Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa naisliikkeet ja naisaktivistit ovat olleet perustamassa turvakoteja ja naisille tarkoitettuja kriisisyksiköitä. Ensimmäinen eurooppalainen turvakoti avattiin Lontoossa vuonna 1971. 1980-luvulta alkaen turvakotien, auttavien puhelinpalveluiden ja kriisiapua antavien avopalveluiden määrä kasvoi eri maissa.

Suomalaisen turvakotijärjestelmän juuret ovat ensikotitoiminnassa, niiden kehittämisessä ja muutoksessa. Ensimmäiset turvakodit meillä perustettiin Helsinkiin, Ouluun, Turkuun ja Kotkaan aluksi kolmivuotisena kokeiluna vuonna 1979 (Heinänen 1992, 82–88). Siitä asti Ensi- ja turvakotien liitto on kehittänyt turvakotitoimintaa monipuolisesti. Se on myös laatinut toimintaa ohjaavat laatuksiteerit ja järjestää säännöllisesti turvakotien johtajien neuvottelupäiviä.

Turvakotitoiminnan lähtökohdissa on maittain paitsi eroja myös yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi Ruotsin ja Ison-Britannian turvakotitoimin-

1. *Selvitys tilattiin Diakonia-ammattikorkeakoululta viime vuonna, ja tämä analyysi perustuu siihen.*

ta on kiinteässä yhteydessä naisliikkeeseen ja sen päämääriin (Hague 1999; Recommendations... 2000), kun taas suomalaisen järjestelmän juuret ovat lastensuojelussa. Yhteistä eri maille on, että yleensä järjestöt ylläpitävät turvakoteja. Suomi eroaa monesta muusta maasta siinä, että turvakodit eivät ole salaisissa osoitteissa (Keskinen 2005, 99), sekä siinä, että turvakodit ovat avoimia myös miehille.

Laeilla voidaan normittaa yhtäältä uhrin asemaa ja turvallisuutta, toisaalta palvelutarjontaa. Pohjoismaista Tanskassa ja Norjassa lainsäädäntö painottaa kunnan vastuuta lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavien palveluiden järjestämisessä (Det kongelige barne- og likestillingsdepartement 2009). Suomessa uhrin turvallisuutta on pyritty edistämään useilla laeilla (esim. Laki lähestymiskiellosta 1998/898). Meiltä kuitenkin puuttuu laki, joka velvoittaisi kuntia järjestämään turvakotipalveluja. Palvelujen järjestämistä vastuu on yleinen, sillä sosiaalihuoltolain (710/1982) mukaan kunnan on huolehdittava sosiaalipalvelujen järjestämisestä asukkaalleen.

Euroopan neuvoston suositus on yksi turvakodin perhepaikka 10 000 asukasta kohti (Kelly 2008, 28). Vuonna 2007 Suomessa arvioitiin olevan 125 turvakotien perhepaikka eli 0,24 paikkaa 10 000 asukasta kohti. Suomi sijoittuu eurooppalaisessa vertailussa alle puolen välin, kun asiakaspaikkoja tarkastellaan suhteessa asukaslukuun. Turvakotipaikkoja on eniten Luxemburgissa, Slovakiassa, Maltalla ja Hollannissa. Seuraavina tulevat Tšekki, Espanja, Saksa ja Itävalta. Heikoin tilanne on Kreikassa, Bulgariassa, Georgiassa, Makedoniassa ja Turkissa. Useissa maissa, Suomi mukaan lukien, turvakotipalvelujen tarjonta on alueellisesti epätasaisesti jakaantunut. Erityisesti maaseudulla palvelutarjonta on vähäistä. Ympäri vuorokautisia palveluja tarjotaan 29 prosentissa Euroopan maista. Niiden joukossa on myös Suomi. Usein turvakotien toiminta on taloudellisesti aliresursoitua. (Hagemann-White & Bohn 2007, 23–24.)

Viime vuosina turvakotijärjestelmää on kehitetty. Norja on sitoutunut varmistamaan palveluiden saatavuuden kaikkialla maassa. Iso-Britannia ja Espanja ovat lisänneet turvakotien rahoitusta. Myös Wienin kaupunki on taannut turvakotien rahoituksen. Isossa-Britanniassa rahoitus on sidottu lainmukaiseen velvollisuuteen järjestää asunto asunnottomille. Toisin sanoen nai-

nen, joka on joutunut lähtemään kotoaan väkivallan vuoksi, luokitellaan asunnottomaksi ja hänelle on tarjottava mahdollisuus yöpyä turvakodissa. Ranskassa on kehitetty tietojärjestelmä avoimista turvakotipaikoista. Tanska on kiinnittänyt erityistä huomiota väkivaltaisessa suhteessa elävien vähemmistökuulttuurien naisten auttamiseen. (Hagemann-White & Bohn 2007, 23–24.)

Turvakotikäsitteistö

Turvakotipalveluihin liittyvä käsitteistö ei ole yksiselitteistä, koska se muotoutuu käytännöissä ja suhteessa alueellisiin tarpeisiin. Käsitteillä voidaan kuvata jopa ideaalitulannetta, sitä kuinka asioiden tulisi olla. Käytännöissä esimerkiksi turvakoti voi toimia itsenäisesti erillisenä väkivaltatyöhön keskittyvänä yksikkönä tai turvakodiksi voidaan nimittää lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarkoitettuja paikkoja, jotka ovat esimerkiksi lastenkodin yhteydessä.

Voidaan määrittellä, että turvakoti on auki vuorokauden ympäri ja siellä on sosiaali- ja/tai terveysalan koulutuksen saanut henkilöstö, joka on erikoistunut väkivaltatyöhön. Asiakas voi mennä turvakotiin mihin vuorokauden aikaan tahansa. Tavoitteena on uhrin turvallisuuden takaaminen, väkivaltakierteen katkaiseminen ja sen aiheuttamien kriisien ja muiden ongelmien hoitaminen (ks. Ensi- ja turvakotien liitto ry 2010). Turvakotijaksolla asiakas asuu turvakodissa.

Turvakodit tarjoavat yleensä myös avopalveluja niille, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista apua. Asiakkaan turvakotijakson päätyttyä hän voi saada turvakodista avopalveluina tarjottavia jälkihuollollisia palveluja. Asiakas voi siirtyä myös tuetun asumisen piiriin. Tällöin vuokra-asunnossa asumiseen liittyy tavoitteellinen työskentely väkivallasta ja sen vaikutuksista eroon pääsemiseksi.

Turva-asunto on väliaikainen asunto, johon lähisuhde- ja perheväkivallan uhri menee suojaan akuutissa väkivaltatilanteessa. Turva-asunto takaa yksittäisen henkilön tai perheenjäsenten fyysisen koskemattomuuden ja turvallisuuden. Turva-asuntopalvelun yhteydessä voi olla tarjolla myös ammatillista apua, mutta välttämättä näin ei ole. Turva-asunto palvelumuotona eroaa turvakodista muun muassa siinä, että sen ylläpito ei edellytä erillistä lääninhallituksen myöntämää toimilupaa.

Turvatalo on tyypillisesti nuorille ja heidän perheilleen tarkoitettu palvelu, jossa on kriisityön osaamista. Nuori voi hakeutua turvataloon akuutissa kriisissä ja viettää siellä lyhytaikaisesti iltoja ja öitä. Tavoitteena on ehkäistä ennalta ongelmien kasaantuminen. Turvatalot eivät ole auki päivisin, eivätkä ne ole tarkoitettu pitkäkestoiseen asumiseen. Turvataloon hakeutuneen nuoren elämää voi leimata lähisuhde- ja perheväkivalta.

Kriisikeskus auttaa erilaisten elämän kriisien keskellä eläviä. Sinne voi hakeutua esimerkiksi läheisen kuoleman kohdatessa, mielenterveyden pettäessä tai haettaessa apua lähisuhde- ja perheväkivaltaongelmaan.

Aineisto

Tarjottavia turvakotipalveluja selvitettiin kyselyllä. Kyselyä testattiin yhdessä turvakodissa ja palautteen perusteella lomake muokattiin lopulliseen muotoonsa. Kyselylomake jakaantui kuuteen osaan: taustatiedot, turvakodin toimintamuodot, asiakaspaikkojen määrä ja laatu, vuoden 2008 tilastotiedot, työntekijöiden määrä ja koulutus ja turvakodin rahoitus. Lomakkeessa oli 64 kysymystä, joista suuri osa oli strukturoituja. Mukana oli myös muutamia avoimia kysymyksiä.

Kysely lähetettiin yhteensä 39 sähköpostiosoitteeseen ja siihen vastasi 31 toimintayksikköä touko-kesäkuussa 2009. Vastausprosentti oli 79. Lopulliseksi aineistoksi jäi 30 lomaketta: 21 turvakotia, kolme kriisikeskusta, viisi lastenkotia ja yksi nuorten turvatalo, kun yhden toimintayksikön antamat tiedot poistettiin puutteellisten tietojen vuoksi. Tämä oli päihdehuoltolaitos, joka tarjoaa palveluja myös lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Ruotsinkielinen Ahvenanmaalla sijaitseva turvakoti Tallbacken jäi kyselyn ulkopuolelle, koska kysely oli vain suomenkielinen. Vastaamatta jätti neljä nuorten turvataloa, kaksi lastensuojelulaitosta, jossa on turva-asunto, ja kaksi kriisikeskusta.

Turvakotien määrä, sijainti ja asiakaspaikat

Suomessa on 21 turvakotia (taulukko 1). Näistä neljän taustayhdistys on keskittynyt vain lähisuhde- ja perheväkivallan uhrien auttamiseen ja

Taulukko 1. Turvakotien määrä Suomessa

Tarjottava palvelu	Lukumäärä
Turvakoti itsenäisenä toimintana ja omissa tiloissa	4
Turvakoti ja ensikoti samassa yhdistyksessä	11
Turvakoti perhetukiyksikön tai vastaavan yhteydessä	6
Yhteensä	21

turvakotitoimintaan. Ne ovat Pääkaupungin turvakoti Helsingissä, Vantaan turvakoti ja Espoon turvakoti, joita kaikkia ylläpitävät Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset. Lisäksi Turvakoti Monaa ylläpitää Monika-naiset-liitto. Sen toimipisteet ovat pääkaupunkiseudulla ja Kajaanissa. Turvakodeista yksitoista on yhteydessä ensikotitoimintaan siten, että ylläpitäjähdistys tuottaa sekä turvakoti- että ensikotipalveluja. Kuusi turvakotia toimii perhetukiyksikön tai vastaavan yhteydessä.

Turvakotien alueellista sijaintia tarkastellaan vuoden 2009 loppuun asti voimassa olleen läänijaon avulla². Suurin osa turvakodeista sijaitsee Etelä- ja Länsi-Suomen lääneissä. Etelä-Suomen läänissä on yhdeksän turvakotia ja Länsi-Suomen läänissä seitsemän turvakotia. Vaikka palvelutarjonta näyttäisi olevan kohtuullista eteläisessä Suomessa, turvakodit ovat sielläkin keskittyneet kaupunkeihin ja asiakkaalla voi olla haja-asutusalueelta pitkä matka lähimpään palveluun. Suurin osa väestöstä asuu Etelä-Suomessa, jolloin palvelutarjonta suhteessa asukaslukuun jää vähäiseksi.

Itä- ja Pohjois-Suomessa palvelutarjonta on vähäistä. Siellä on yhteensä viisi turvakotia, Joensuussa, Kuopiossa, Raahessa, Oulussa ja Rovaniemellä. Näiden lisäksi maahanmuuttajanaishille tarjotaan palveluja Kajaanissa. Kuvio 1 esittää turvakotien maantieteellisen sijainnin. Karttaan on merkitty vain turvakoti-nimikkeellä toimivat yksiköt. Siinä ei ole kriisikeskuksia, nuorten turvataloja tai lastenkoteja, joissa on turva-asunto tai turvakotipaikka.

2. Vuoden 2010 alussa läänit ja lääninhallitukset lakkautettiin ja aluehallintovirastot aloittivat toimintansa. Manner-Suomessa on kuusi aluehallintovirastoa: Etelä-Suomen, Lounais-Suomen, Itä-Suomen, Länsi- ja Sisä-Suomen, Pohjois-Suomen ja Lapin aluehallintovirastot. Näiden lisäksi Ahvenanmaalla on alueellinen valtionvirasto.

Kuvio 1.

Suurin osa turvakodeista toimii yhdistyspohjalta. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksiä on neljätoista. Kaksi turvakotia kuuluu muihin yhdistyksiin (Monika-Naiset-liitto ry ja Folkhälsan). Viisi kaupunkia, Maarianhamina, Porvoo, Lappeenranta, Joensuu ja Kuopio, ylläpitävät turvakoteja. Yksikään kuntayhtymä ei tuota turvakotipalveluja.

Kyselyn perusteella kolme kriisikeskusta auttaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreja. Ne sijaitsevat Kotkassa, Savonlinnassa ja Raumalla. Kotkan kaupunki tuottaa kriisikeskuspalveluja. Savonlinnassa ja Raumalla on Suomen mielenterveysseuran jäsenyhdistysten ylläpitämät kriisikeskukset. Kriisikeskusten pitkäaikaisista asiakkaista suuri osa voi olla lähisuhde- ja perheväkivallan uhreja (Vikman 2009), mikä kertoo omalta osaltaan siitä, että turvakotipalveluja on niiden tarpeeseen nähden liian vähän.

Lastenkotien yhteydessä voi olla turvakotipaikkoja tai turva-asuntoja. Näin on Laitilassa, Ristiinassa, Kajaanisissa, Suomussalmella ja Paltamolla. Kolme lastenkotia toimii yhdistyspohjalta ja kaksi

on osakeyhtiöitä. Kolmessa lastenkodeista on tarjolla turva-asunto lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Neljä lastenkotia täydentää Itä- ja Pohjois-Suomen vähäistä turvakotimäärää.

Lastenkodit eivät tarjoa avoimuuspalveluja lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille samassa määrin kuin turvakotinimikkeellä toimivat palvelut. Toimintamuodoista oikeudellinen neuvonta on lastenkodeissa vähäisempää kuin turvakodeissa. Ne eivät myöskään ole yleensä kehittäneet toimintamuotoja väkivallan tekijöiden auttamiseen.

Punainen Risti ylläpitää viittä nuorille tarkoitettua turvataloa. Ainoastaan yksi turvatalo vastasi kyselyyn. Tästä voinee päätellä, että nuorten turvatalot eivät koe auttavansa ensisijaisesti lähisuhde- ja perheväkivallan uhreja.

Turvakodeissa, kriisikeskuksissa ja lastenkodeissa on 123 perhepaikkaa ja 375 vuodepaikkaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille (taulukko 2). Luvut perustuvat palvelun tuottajien omiin ilmoituksiin. Turvakotipaikkojen määrät voivat vaihdella, kun turvakoti toimii muun toiminnan yhteydessä, koska asiakaspaikkoja voidaan siirtää asiakasryhmältä toiselle tilanteen mukaan. Perhepaikka on mitoitettu keskimäärin kolmelle hengelle. Suomi ei saavuta palvelutarjonnassa Euroopan neuvoston suositusta. Se toteutuisi, jos meillä olisi 530 perhepaikkaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille.

Epävarma rahoitus

Turvakotien toimintaa rahoitetaan pääsääntöisesti joko asiakaskohtaisilla kunnan maksamilla maksusitoumuksilla, ostopalvelusopimuksilla tai niiden yhdistelmällä. Kunnan kanssa vuosittain sovittavat ostopalvelusopimukset ovat maksusitoumuksia vakaampi rahoituspohja. Tällöin toiminta on ennakoitavissa vuodeksi kerrallaan. Jos palvelun tuottajana on kunta, turvakodin ra-

Taulukko 2. Turvakotipaikkojen määrä

Toimintayksikkö	Vuodepaikat	Perhepaikat
Turvakodit	321	109
Kriisikeskukset	20	5
Lastenkodit	34	9
Yhteensä	375	123

hoitus on osa kunnan budjettia. Turvakodit eivät yleensä peri maksua asiakkailta. Lahjoitukset ovat satunnaisia ja kattavat korkeintaan yhden prosentin toimintayksikön tuloista. Kunta on myös yleisin avopalvelun ja turvakotijakson jälkeen avopalveluna annettavan jälkihuollon maksaja. Avopalveluna voidaan tarjota myös Raha-automaattiyhdistyksen tukemaa kokeilu- ja kehittämistointia.

Kun turvakodin ylläpitäjän rahoitus pohjautuu yksittäisiin asiakaskohtaisiin kunnan maksamiin maksusitoumuksiin, rahoitus on jatkuvasti epävarmaa. Kun turvakoti on täynnä, ylläpitäjän taloudellinen tilanne on hyvä. Kun turvakodissa on vapaita asiakaspaikkoja, eivät esimerkiksi henkilöstön palkkamenot tule katetuiksi. Oman ongelmansa tuo se, että maksusitoumukset voivat olla tasasuuruisia ja perhekohtaisia, eikä perheen kokoa oteta niissä huomioon.

Tällä hetkellä lähisuhde- ja perheväkivallan uhrin oikeus ja mahdollisuus hakeutua palveluun on kuntakohtaista. Palveluiden tuottajat korostivat kyselyssä rahoituksen pysyvyyden tärkeyttä, kansalaisten tasa-arvoisuutta palvelutarjonnassa ja asiakkaiden oikeutta saada apua väkivaltatilanteesta kunnan taloustilanteesta huolimatta. Eräs turvakodin johtaja totesi kyselyssä seuraavasti:

”Kansalaisten tasa-arvoisuus perheväkivallan hoitamisessa on erityisen tärkeää, koska hoitamaton/puuttamaton/säästämistä painottava viranhaltijain asenne vaarantaa monen yksilön loppuelämän. Erityisen haitalliset seuraukset tilanteesta on lapsille, siitä seuraa ylisukupolvisia ongelmia, elämänlaadun heikkenemistä ja yhä vain kasvava lasku yhteiskunnalle.”

Asiakkaat naisia ja lapsia

Turvakodit tilastoivat asiakkaita hyvin eri tavoin, koska ei ole olemassa systemaattista kaikkia palvelun tuottajia sitovaa asiakastilastointijärjestelmää. Ensi- ja turvakotienliitto on kehittänyt tilastointia omien jäsenyhdistystensä osalta, mutta esimerkiksi kuntien ylläpitämissä toimintayksiköissä tilastointi voi joiltain osin olla erilainen. Kyselyssä ilmeni muun muassa seuraavia tilastointin puutteita: uusia asiakkuuksia ei aina tilastoida, asiakkaiden ikäjakaumia ei tilastoida, ikää ei eritellä sukupuolen mukaan tai lapsen sukupuolta ei tilastoida.

Vuonna 2008 asiakkaina oli ollut kyselyyn vastanneissa toimipisteissä yhteensä 1 618 lähisuh-

de- ja perheväkivallan uhria. Näistä 1 512 oli naisia ja 106 miehiä³. Naisten osuus asiakkaista oli 93 prosenttia ja miesten seitsemän prosenttia. Lapsiasiakkaiden määräksi ilmoitettiin 1 551. Lapsella tarkoitetaan tässä alle 18-vuotiaita. Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastojen mukaan kunnat kustansivat 1 681 aikuisen ja 2 059 lapsen hoidon turvakodeissa vuonna 2007. Aikuisten määrä on lähellä tämän kyselyn tuloksia. Lapsia tilastokeskuksen luvuissa on enemmän kuin tässä kyselyssä. Selitys lienee siinä, että kaikki kyselyn vastaajat eivät ilmoittaneet lapsiasiakkaiden määrää.

Vastaajat ilmoittivat yhteensä 968 naisasiakkaan iän. Suurin palveluiden käyttäjäryhmä on 21–30-vuotiaat naisuhrit, joita oli kolmannes (33 %) naisasiakkaista. Lähes yhtä paljon (30 %) oli 31–40-vuotiaita naisasiakkaita. Turvakoteihin hakeutuu myös juuri täysi-ikäiseksi tulleita, sillä yhdeksän prosenttia naisasiakkaista oli 18–20-vuotiaita. Ikääntyvät naiset ovat harvemmin turvakotien asiakkaina.

Kaiken ikäisissä on piilevää avun tarvetta, koska turvakodit tavoittavat vain pienen määrän lähisuhde- ja perheväkivallan uhreista. Voidaan olettaa, että vanhemmissa ikäluokissa avun hakemisen kynnyks on vielä korkeampi kuin nuoremmassa ikäluokissa. Ikääntyvän voi olla vaikea hakea apua, koska hän kokee häpeää ja syyllisyyttä. Myös parisuhteella on sitovampi merkitys vanhemmille kuin nuoremmille. Turvakodit toimivat usein lastensuojelullisesta lähtökohdasta, mikä myös voi nostaa yksintulevan ikääntyneen tai nuoremmankin henkilön avun hakemisen kynnyksiä.

Lasten ikäjakaumaa kysyttiin erikseen tyttöjen ja poikien osalta. Tyttöasiakkaita koskevat tiedot perustuvat 17 vastaajan antamiin tietoihin ja yhteensä 843 asiakastapaukseen. Poikaasiakkaita koskevat tiedot perustuvat kahdentoista vastaajan antamiin tietoihin ja yhteensä 309 asiakastapaukseen. Voi olla, että tyttöasiakkaiden kohdalla ilmoitettiin kaikkien lapsiasiakkaiden ikäjakaumat. Vajaat tiedot eivät anna kokonaiskuvaa lapsiasiakkaista. Yli puolet tytöistä (57 %) ja pojista (64 %) oli alle kouluikäisiä. Vauvoja eli alle vuoden ikäisiä oli 13 prosenttia tytöistä ja 16 prosenttia pojista. Tytöistä kolmannes (30 %)

3. Vuoden 2008 tilastotietoja kysyttäessä korostettiin, että kysymykset eivät tarkoita mahdollista erillistä miestyötä.

oli 7–12-vuotiaita ja 13 prosenttia 13–17-vuotiaita. Pojista 23 prosenttia oli 7–12-vuotiaita ja kolmetoista prosenttia 13–17-vuotiaita.

Puutteellisten tietojen vuoksi tulkinta turvakotien lapsiasiakkaiden ikäjakaumasta on vaikeaa, mutta voidaan kuitenkin kysyä, ovatko teiniikäiset 13–17-vuotiaat nuoret palvelujen piirissä. Todennäköisesti nuori, jonka huoltaja hakeutuu turvakotiin, menee kavereiden tai sukulaisten luo yöksi. Suurella osalla näistä nuorista on mahdollisuus hakea apua koulun sosiaali- ja terveyspalveluista. Koulujen terveydenhoitajilla, kuraattoreilla ja psykologeilla tulisi olla kyky tunnistaa ja auttaa niitä nuoria, jotka elävät perheessä, jossa on väkivaltaa (ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 19; Pois väkivallasta...2004, 85).

Maahanmuuttajat voivat hakeutua mihin tahansa turvakotiin. Heille tarkoitettussa Turvakoti Monassa kaikki asiakkaat ovat monikulttuurisia. Muissa turvakodeissa maahanmuuttajataus- taisia asiakkaita on joko noin kolmannes kaikista asiakkaista tai heitä ei ole juuri lainkaan. Tämä selittyy turvakotien alueellisella sijainnilla, sillä Etelä-Suomen turvakodeissa maahanmuuttajien osuus on suurempi kuin muualla. Etelä-Suomessa voi olla tilanteita, jolloin kaikki turvakodin asiakkaat ovat maahanmuuttajia. Turvakodit tekevät tarvittaessa yhteistyötä siten, että Monika-Naiset-liitto konsultoi muita turvakoteja kulttuurisensitiivisyyttä vaativissa kysymyksissä ja asiakastapauksissa.

Yleensä asiakkaan turvakotijakso kestää alle kaksi viikkoa. Lyhyimmillään oleminen rajoittui yhdestä kolmeen vuorokauteen. Lähes aina turvakotijakso on ohi neljässä kuukaudessa. Turvakotijaksot painottuvat uusiin asiakkuuksiin, joita ilmoitettiin olevan 80 prosenttia asiakkaista. Joka viides turvakodin asiakas on palvelun piirissä toista tai useampaa kertaa. Syitä tähän voi olla useita. Esimerkiksi yksi jakso voi olla liian lyhyt johtuen maksusitoumuksen rajallisuudesta tai siitä, että asiakas haluaa palata kotiinsa. Selviytyminen ja irrottautuminen väkivaltaisesta suhteesta voi kestää kauan ja jokainen turvakotijakso vie selviytymisprosessia askeleen eteenpäin (ks. Ojuri 2004). Tästä huolimatta olisi tärkeää tietää, mille asiakasryhmälle yksi turvakotijakso on riittävä ja ketkä tarvitsevat niitä useampia.

Asiakkaan turvallisuus

Turvakotien asiakasturvallisuutta pyritään tehostamaan turvakameroin, vahvennetuilla ikkunaseilla, hälytysrannekkeilla ja turvapuhelimilla. Turvakodit tekevät yhteistyötä vartiointiliikkeiden ja poliisin kanssa. Joissain tapauksissa turvakotia ympäröi hälytysjärjestelmällä varustettu aita: sisään pääsee ilmoittautumalla porttipuhelimeen. Henkilökunnan työn kuormittavuutta lisää se, että myös heidän oma turvallisuutensa voi olla uhattuna. Työntekijöitä koulutetaan säännöllisesti turvallisuuteen liittyvissä asioissa.

Asiakkaan turvallisuuden takaaminen voi edellyttää asiointia nimettömänä. Esimerkiksi väkivallan uhri ja/tai väkivallan tekijä voivat olla pienellä paikkakunnalla kaikkien tuntemia, jolloin uhri pelkää asian julkituloa eikä uskalla hakea apua. Tällä hetkellä nimetön asiointi turvakodeissa on mahdollista vain avopalvelussa, keskusteluiden tai puhelinneuvonnan yhteydessä. Jos asiakas jää turvakotiin yöksi, palveluntarjoaja tarvitsee pääsääntöisesti henkilötiedot kuntien maksusitoumusta varten. Ainoastaan Mona-kodissa maahanmuuttajanaiset voivat olla turvakotijaksolla anonyymisti, mikäli heihin kohdistuu erityistä uhkaa. Usein taustalla on kulttuurista väkivaltaa, esimerkiksi kunniaväkivaltaa tai pakkoavioliiton järjestämiseen liittyvää pakkoa.

Joissain tapauksissa lapsen ja vanhemman turvallisuus voi vaarantua turvakodissa, koska väkivaltaa käyttävällä lapsen huoltajalla on lainmukainen oikeus tietää lapsensa olinpaikasta ja saada tavata lasta. Lapsiperheen hakeutuessa turvakotiin on lapsesta tehtävä lastensuojeluilmoitus. Jos lapsen turvallisuus on turvakodissa uhattuna, sosiaalityöntekijä päättää lapsen turvaamistoimista lastensuojelulain mukaisesti. Tätä mahdollisuutta käytetään kuitenkin vain harvoin.

Ammattitaitoinen henkilökunta

Kyselyyn vastanneissa organisaatioissa työskentelee yhteensä 259 palkattua työntekijää. Suurimmissa toimipisteissä on 15 työntekijää. Vähäisimmillään väkivaltatyö on muutaman työntekijän varassa. Seitsemässä toimipisteessä oli myös vapaaehtoistyöntekijöitä: 72 henkilöä. Vastaajista suurin osa (25/30) piti henkilöstön määrää melko tai erittäin hyvänä. Loput (5) koki sen melko heikoksi.

Turvakotien johtajat tekevät vaativaa työtä, jossa painottuu johtamis- ja lainsäädäntöosaaminen. Kaikissa turvakodeissa ei ole kuitenkaan omaa kokopäiväisesti työskentelevää johtajaa, vaan johtaja vastaa samanaikaisesti esimerkiksi ensikodin johtamisesta. Ammattirakenne on ohjaajapainotteinen, sillä heitä on kaksi kolmasosaa (68 %) palkatuista työntekijöistä. Sosiaalityöntekijöitä työskentelee turvakodeissa vain 12. Ohjaajat tekevät vuorotyötä lähellä asiakkaita, kun taas sosiaalityöntekijöiden työ voi perustua normaalityöaikaan ja painottua paitsi asiakkaan trauman läpikäymiseen, myös sosiaaliturvaan liittyvään neuvontaan ja ohjaukseen (ks. Laine 2005).

Turvakotien työntekijät ovat koulutettuja, alalle soveltuvan tutkinnon suorittaneita. Suurimmalla osalla (76 %, N=201) oli sosiaalialan koulutus. Terveysalan tutkinto oli lähes viidenneksellä (18 %) työntekijöistä, ja lopuilla oli jonkun muuan alan tutkinto. Kahdeksalla työntekijällä ei ollut ammatillista tutkintoa. Sosiaalialan tutkinnon suorittaneista 43 prosentilla oli ammattikorkeakoulututkinto. Neljännos sosiaalialalle koulutetuista oli tehnyt opistoasteen tutkinnon ja viidenneksellä oli toisen asteen sosiaalialan koulutus. Maistereita oli kaksitoista prosenttia sosiaalialan koulutetuista. Sosiaalialan koulutuksessa yleensä ja sosionomin (amk) opinnoissa erityisesti tulisi olla nykyistä enemmän tietoa lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä menetelmäopetusta väkivallan tunnistamisesta ja asiakkaan auttamisesta.

Kriisi- ja/tai keskusteluapu on turvakotien tärkein toimintamuoto. Asiakas saa myös sosiaaliturvaan liittyvää neuvontaa ja palveluohjausta. Yleensä turvakodissa neuvotaan uhrin lainsäädännöllisistä oikeuksista, kuten lähestymiskiellosta. Vertaisryhmät ja tukihenkilöiden käyttö eivät ole turvakodeissa yhtä yleisiä kuin edellä mainitut toiminnat. Turvakodit eivät ole terapiayksiköjä, eikä terapia yleensä kuulu turvakotien henkilöstön erityisosaamiseen. Vain harvat toimipajat tarjoavat asiakkaille yksilö- tai ryhmäterapiaa. Yleensä asiakas ohjataan terapiapalveluihin esimerkiksi perheneuvolaan.

Kun turvakotien antama apu ja tuki pohjautuu ensisijaisesti työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukseen ja keskusteluun, maahanmuuttajat asettavat työntekijöiden osaamiselle suuria haasteita. Maahanmuuttajilla tulisi olla mahdollisuus saada tukea, ohjausta ja neuvontaa sillä kielellä, jota he puhuvat parhaiten (Pois väkivallasta...2004, 86). Työntekijällä on oltava kulttuurisensitiivistä eri-

tyisosaamista, kun hän työskentelee eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lähisuhde- ja perheväkivallan uhrien kanssa.

Yleensä turvakodit tarjoavat avoimuollollisia palveluja väkivallan uhreille. Avohuolto on työntekijän kanssa käytäviä keskusteluja joko turvakodissa, avopalveluyksikössä tai puhelimitse. Avopalveluissa työntekijällä on väkivaltatyön erityisosaamista. Jälkihuolto vaihtelee turvakotien kesken. Palvelutarjonta voi olla hyvinkin monipuolista, mutta suppeimmillaan sen kerrotaan olevan vain puhelinoitto asiakkaalle.

Lapsia autetaan kriisi- ja/tai keskusteluapuna ja toiminnallisesti, kuten taiteen tekemisenä tai retkinä. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä lapsityötä on kehitetty esimerkiksi siten, että jokaisella lapsella on mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan ja keskustella lapsityöstä vastaavan ohjaajan kanssa. Joskus lapsityö sisältyy yleiseen kriisityöhön eikä turvakodilla ole taloudellisia resursseja erilliseen lapsityöntekijään.

Pohdinta ja johtopäätökset

Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarkoitettun palveluverkoston kehittäminen on ollut tavoitteena kansallisen tason kehittämisohjelmissa (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2004). Tällä hetkellä Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa todetaan, että uhrin tukipalveluja vahvistetaan valtakunnallistamalla turvakotiverkosto (Sisäasianministeriö 2008). Suomesta kuitenkin puuttuu lainsäädäntö, joka takaisi lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille oikeuden turvakotipalveluihin. Esimerkiksi Norjassa kunnilla on lailla määritelty turvakotipalvelujen järjestämisvelvollisuus. On epärealistista ajatella, että turvakotipalvelut määriteltäisiin nykyisessä niukkenevassa taloudellisessa tilanteessa uhrin subjektiiviseksi oikeudeksi, joka tarkoittaisi, että kunnan tulisi taata palvelut ja asiakkaalla olisi oikeus vaatia palveluja vaikka tuomioistuimen kautta.

Tällä hetkellä sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakia ja sosiaalihuoltolain uudistusta. Näiden lakien tulisi varmistaa turvakotipalvelut jokaiselle niistä tarvitsevalle lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Turvakoti on erityispalvelu, jonka asiakkaat ovat naisia ja lapsia ja jossa työntekijöillä on väkivaltatyön erityisosaamista. Vaikka pieni osa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreista ja tur-

vakotien käyttäjistä on miehiä, kyse on ensisijaisesti naisille tarjottavista palveluista ja naisuhrien yhteiskunnallisesta asemasta.

Suomessa on 21 turvakotia ja 123 perhepaikkaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Suomi ei täytä palvelutarjonnassa Euroopan neuvoston suositusta, jonka mukaan yksi turvakodin perhepaikka tulisi olla 10 000 asukasta kohden. Kansainvälisen suositus edellyttäisi Suomelta 530 perhepaikkaa. Tällä hetkellä kansalaisten mahdollisuus hakeutua turvakotiin riippuu asuinpaikasta. Turvakoti on usein väkivallan uhrille liian kaukana. Näin on erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Avunsaanti voi olla vaikeaa myös Etelä- ja Länsi-Suomen haja-asutusalueilla, koska palvelut keskittyvät suuriin asutuskeskuksiin.

Turvakotitoiminta on yleensä yhdistyspohjaista. Ainoastaan viisi kaupunkia tuottaa turvakotipalveluja. Kun turvakodit sijoittuvat kolmannen sektorin toiminnaksi, niillä ei aina ole yhtä vakaata asemaa kuin kunnan tuottamilla palveluilla. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä on vuosikymmeniä tehty hyvää ja ansiokasta työtä lähisuhde- ja perheväkivallan uhrien auttamiseksi ja kehitetty sitä vähäisillä resursseilla. Silti niiden ja myös muiden turvakotien rahoitus on jatkuvasti epävarmaa. Turvakodit rahoittavat toimintaansa ensisijaisesti asiakaskohtaisilla kunnan maksusitoumuksilla ja erillisillä yksittäisen kunnan kanssa tehdyillä ostopalvelusopimuksilla.

Kunnalla ei ole velvollisuutta tehdä ostopalve-

lusopimusta yhdenkään turvakodin kanssa, jolloin pysyvää lähisuhde- ja perheväkivallan uhrille tarkoitettua palvelurakennetta ei välttämättä muodostu. Turvakotien rahoituspohja on riippuvainen kuntien taloudellisesta tilanteesta. Vaarana on, että turvakodit ja niiden asiakkaat jäävät marginaaliin. Lisäksi turvakodin toiminnan ylläpitäjän aktiivisuudesta riippuu toimintamuotojen kehittäminen, sillä se rahoitetaan ulkopuolisella hankerahoituksella, kuten Raha-automaattiyhdistysten avustuksilla. Palvelujen minimitaso edellyttäisi kunnille myönnettyä valtion rahoitusta suhteutettuna alueen asukasmäärään. Perusrahoitus toisi työhön vakautta ja takaisi uhrin oikeuden palveluihin ja valtakunnalliset laatusuositukset varmistaisivat palveluiden tasalaatuisuuden eri puolilla maata.

Suomessa ei ole salaista turvakotijärjestelmää eikä lähisuhde- ja perheväkivallan uhrin turvallisuutta voida aina taata välittömän hengenvaaran uhatessa. Tilanteeseen voi liittyä väkivallan kulttuuristen muotoja, kuten kunniaan liittyvää väkivaltaa, pakkoavioliiton järjestämisen pelkoa tai ihmiskauppaa (Kyllönen-Saarnio & Nurmi 2005, 32). Pääasiallisesti hengenvaara uhkaa aikuista naista tai nuorta tyttöä, harvemmin miespuolista henkilöä. Asiakkaille tulisi olla tarjolla turvakoti, joka sijaitsee tuntemattomassa ja salaisessa osoitteessa. Sen sijainti voi vaihtua tietyn ajoin. Tällöin puhutaan liikkuvasta tai mobiiliturvakodista.

TIIVISTELMÄ

Terhi Laine: Turvakodit Suomessa

Artikkeli kuvaa suomalaista turvakotijärjestelmää lähisuhde- ja perheväkivallan uhrin näkökulmasta; turvakotien määrää, sijaintia, rahoitusta ja toimintaa. Tiedot perustuvat 30 toimintayksikön antamiin kyselyvastauksiin. Suomessa on 21 turvakotia, joista suurin osa on yhdistyspohjaisia. Ainoastaan viisi kaupunkia tuottaa turvakotipalveluja. Meillä on 123 perhepaikkaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille, mikä on alle Euroopan neuvoston suosituksen. Palvelutarjonta on vähäistä erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Suurin osa turvakotien asiakkaista on 21–40-vuoti-

aita naisia ja alle kouluikäisiä lapsia. Turvakotien tärkein toimintamuoto on keskustelu- ja kriisiapu. Maa-hanmuuttajat ovat turvakotien yksi asiakasryhmä, ja yksi turvakotiyhdistys on keskittynyt heidän auttamiseen. Työntekijöillä on yleensä soveltuva koulutus sosiaalialalta. Turvakotien rahoitus on epävarmaa ja riippuvainen kunnan taloudellisesta tilanteesta.

Turvakotijärjestelmän kehittämishaasteet ovat seuraavat: riittävä rahoitus kattavan turvakotiverkoston luomiseen, kunnille lain edellyttämä järjestämisvastuu koskien turvakoteja ja valtakunnallisen salaisen turvakodin perustaminen. Sinne asiakas voi mennä, jos hän on välittömässä hengenvaarassa.

KIRJALLISUUS

- Det kongelige barne- og likestillingsdepartement (2009) Om lov om kommunale krisesenterilbud (krisesenterlova) <http://www.regjeringen.no/pages/2190885/PDFS/OTP200820090096000DDDPDFS.pdf> [Käytetty 10.9.2009]
- Ensi- ja turvakotien liitto ry (2009) <http://www.ensija-turvakotienliitto.fi/tyomuodot/turvakodit/> [Käytetty 14.1.2010]
- Hagemann-White, Carol & Bohn, Sabine: Protecting women against violence. Analytical study on the effective implementation of Recommendation Rec (2002) 5 on the protection of women against violence in the Council of Europe member States. Strasbourg: Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, 2007
- Hague, Gill: Domestic violence policy in the 1990s. Teoksessa: Watson Sophie & Doyal, Lesley (toim.): Engendering Social Policy, 131-147. Philadelphia: Open University Press, 1999
- Heinänen, Aira: Lapsen tasa-arvoa tavoittamassa. Ensi- ja turvakotien liiton historiikki 1945-1990. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 13, 1992
- Kelly, Liz: Combating violence against women: minimum standards for support services. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs. Strasbourg: Council of Europe, 2008 [http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf) [Käytetty 1.12.2009]
- Keskinen, Suvi: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press, 2005
- Kyllönen-Saarnio, Eija & Nurmi, Reet: Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 5, 2005
- Laine, Terhi: Turvakotityön käytännöt, asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset. Helsinki: Yliopistopaino, 2005
- Laine, Terhi: Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat turvakotipalvelut. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010 (tulossa)
- Laki lähestymiskiellosta 1998/898
- Ojuri, Auli: Väkivalta naisen elämän varjona – Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä. Acta Universitatis Lapponiensis 77. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2004
- Recommendations of the E.U. Expert Meeting on Violence Against Women. 8-10 November 1999, Jyväskylä, Finland. Reports:13. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health, 2000
- Pois väkivallasta. Suuntaviivoja naisten turvakodin perustamiseen ja toimintaan. Toimittanut Pirjo Pehkonen. Wien: WAVE Co-ordination Office, 2004
- Sisäasianministeriö: Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Helsinki: Sisäasianministeriön julkaisuja 16, 2008
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäiseminen 2004-2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 9, 2004
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Kenelle lyönnit kuuluvat? Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 7, 2005
- Sosiaalihuoltolaki 1982/710
- United Nations (Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Finland. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. CEDAW/C/CO/6, 2008 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW-C-FIN-CO-6.pdf>. [Käytetty 15.5.2009]
- Vikman, Eija: Lasten kerronta ja sen merkitys. Narratiivinen tutkimus lasten ja kriisikeskuksen työntekijän välisistä keskusteluista. Julkaisuja A 7. Lappeenranta: Kaakkois-suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 2009.